

RECENZJE

Helena Pavlincová

Karel Vorovka. Cesta matematika k filosofii
(*Droga matematyki ku filozofii*)

Praha: „Filozofia” 2010, ISBN 978-80-7007-331-5, s. 600

„Nawet rzetelne dane biograficzne nie mówią nic istotnego o człowieku, przebiegu jego życia, pracy, marzeniach, radościach i smutkach; idzie przy tym o filozofa, nie wspominając o jego przekonaniach i poglądach filozoficznych. Chciałam się przyjrzeć wewnętrznej stronie życia Vorovki. Zaczęłam analizować jego życie prywatne i miałam to szczęście, że wpadły mi w ręce listy, z których stopniowo wyłaniały się nie tylko nowe rysy jego osobowości, ale także portret filozofa «metafizyka». Człowiek, którego poznawałam, żył przede wszystkim filozofią, która nie była dla niego sposobem na znalezienie środków do życia czy też pasją wypełniającą wolne chwile, ale poważnym przedsięwzięciem określającym jego stosunek do drugiego człowieka oraz do narodu, którego sądu się obawiał. Mniemam, że bardziej intymny wgląd w życie Karela Vorovki pomógł mi lepiej zrozumieć jego twórczość, prace, to do czego dążył w filozofii i naukach ścisłych” (s. 11).

Przywołany cytat to słowa Heleny Pavlincovej¹ ze wstępu do jej monografii o czeskim matematyku i filozofie – Karlu Vorovce (1879–1929). Jej książka to efekt

¹ Helena Pavlincová jest pracownikiem naukowym w Katedrze Filozofii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Masaryka w Brnie. Zajmuje się historią czeskiej myśli filozoficznej, zwłaszcza czeską filozofią religijną XIX i XX wieku i twórczością T. G. Masaryka. Na ten temat publikowała wiele prac w zbiorach naukowych. Jest współredaktorem słowników: *Judaismus – křesťanství – islám* (1994, ²2003) i *Slovník českých filosofů* (1998). Jej kolejne publikacje to: *Filosofická revue 1929–1948*, 1994; *Filosofie náboženství. Pokus o typologii*, 1999 (z B. Horyną), *Dějiny religionistiky. Antologie*, 2001 (z B. Horyną), *Demokracie je diskuse... Česká filosofie 1918–1938*, 2005 (z J. Zouharem i J. Gabrielem), *Česká filosofie v letech protektorátu*, 2007 (z J. Zouharem i J. Gabrielem).

kilkuletniej precyzyjnej heurystycznej pracy autorki, w trakcie której zgromadziła wszystkie zachowane i dostępne źródła dotyczące życia i twórczości Karla Vorovki. Akcent na prywatną stronę osobowości filozofa wiódł ją w stronę analizowania jego korespondencji, którą prowadził ze swoimi kolegami w kraju i za granicą. Dla przejrzystości Pavlincová ułożyła korespondencję alfabetycznie i rozdzieliła ją na dwie grupy: wysłane i odebrane listy. Pomiędzy odebranymi można znaleźć między innymi listy od T. Kotarbińskiego, A. Kowalewskiego, J. Łukasiewicza, T. Parczewskiego, W. Rubczyńskiego, W. Tatarkiewicza, K. Twardowskiego.

Zgromadzony materiał Pavlincová opracowała metodą, którą można by scharakteryzować wzorcem „osobiste + zawodowe = ludzkie”. Dzięki czemu przed naszymi oczami pojawia się obraz Karela Vorovki jako człowieka, który swoje życie poświęcił pedagogicznej i naukowej pracy. Ten zamiar autorki nie podważył ani nie zagroził naukowości monografii. Wprost przeciwnie, otrzymujemy obraz myśliciela oparty na dokładnej znajomości faktów rozdzielonych wcześniej na trzy tematyczne grupy: *Droga życia*, *Twórczość*, *Dodatek*. Następnie Pavlincová stworzyła w każdej z nich podgrupy tak, by uchwycić kluczowe momenty życia i twórczości Vorovki. *Droga życia* poświęcona jest poszukiwaniu i dojrzeniu w czasie nauki w szkołach i na studiach oraz w pierwszych latach nauczania, które spędził najpierw jako suplent w szkole realnej w Kralowskich winnicach w Pradze, później jako profesor w szkołach realnych w Pardubicach i w szkole realnej na Starym Mieście ponownie w Pradze. Kolejnym kluczowym punktem w *Drodze życia* jest przejście od matematyki do filozofii nauk ścisłych. Pavlincová uzupełniła rozdział o uwagi Vorovki dotyczące nauki, filozofii i ich wzajemnych stosunków oraz informacjami o jego udziale w debatach polemicznych odbywających się w czasie jego pracy akademickiej najpierw na Wydziale Filozoficznym, a potem, po jego założeniu, na Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Karola w Pradze. Dowiadujemy się nie tylko o uczestnictwie Vorovki w różnych zagranicznych kongresach, ale i o jego udziale w założeniu „Ruchu Filozoficznego” (pierwszy numer wyszedł w roku 1920) i czasopisma „Filozofia” (pierwszy numer ukazał się w 1927 roku). W tym wydaniu „Filozofii” Vorovka współpracował z J. Bartošem i T. Trnkem.

Osobny rozdział Pavlincová poświęciła relacjom Vorovki z przyjaciółmi z Polski, których początek sięga czerwca 1925 roku. W tym roku został on po raz pierwszy zaproszony do Warszawy do złożenia wizyty w tamtejszym Instytucie Filozofii. Pobyt starannie przygotował prof. Tomasz Parczewski. Okazaną sympatię i szacunek Vorovka odwzajemnił równie serdecznie. T. Kotarbińskiemu napisał dedykację w swojej książce o filozofii Kanta. Jak pisze Pavlincová fachowy i ludzki Vorovka wzbogacał spotkania z Janem Łukasiewiczem, Stanisławem Leśniewskim, Marianem Borowskim, Bolesławem J. Gaweckim i psychologiem Józefą F. Kodisową. Vorovka wrócił do Warszawy jeszcze raz w roku 1927 jako uczest-

nik Drugiego Polskiego Kongresu Filozoficznego, który odbył się w Warszawie. W pierwszej części swojej książki Pavlincová zawiera poglądy przyjaciół i uczniów uzupełnione o wspomnienia Albiny Doratovej, Jana Patočki i J. L. Fischera, publikowane w połowie lat sześćdziesiątych. A wszystko to na tle osobistych losów życia Vorovki.

Druga część książki Heleny Pavlincovej pod tytułem *Twórczość* poświęcona jest periodyzacji dzieł Vorovki (1. dział matematyczno-fizyczny, 2. dział matematyczno-filozoficzny czy filozoficzno-matematyczny, 3. dział filozoficzny) oraz analizie koncepcji pięciu kluczowych dzieł Karla Vorovki: *Skepse a gnoše. Vyznání filosofické (Sceptycyzm i gnoza. Wyznania filozoficzne)* (1921), *Kantova filosofie a exaktní vědy (Kantowska filozofia i nauki ścisłe)* (1924), *Polemos. Spory v české filosofii v letech 1919–1925 (Polemiki. Spory w czeskiej filozofii w latach 1919–1925)* (1926), *Dvě studie o Masarykově filosofii (Dwie prace o filozofii Masaryka)* (1926). Do tej części Pavlincová dołączyła także współczesne reakcje na prace Vorovki. Jest to także część książki Pavlincovej, w której ona sama przedstawiła się jako wielkiego znawcę filozofii Vorovki i czeskiej filozofii na początku dwudziestego stulecia.

Dzieło Vorovki *Skepse a gnoše (Sceptycyzm i gnoza)* z podtytułem *Vyznání filosofické (Wyznania filozoficzne)* Pavlincová zakwalifikowała do filozoficznej tradycji osobistych wyznań, które rozpoczyna Augustyn, a później kontynuują: J. J. Rousseau, A. Einstein, B. Russell i inni. Dla lepszego zrozumienia i oceny pracy nie jest według Pavlincovej istotne, czy idzie o koncepcyjne, historyczne i naukowe związki łączące filozoficzne dzieła. Jest to „wewnętrzne osobiste świadectwo niezwykle utalentowanego człowieka, przechodzącego głęboki kryzys osobisty, a równocześnie pełnego radości i nadziei...” (s. 268). Kiedy Vorovka pisze o gnozie, ma na myśli poznanie rozumowe i intuicyjne, mistyczne. Skłania się ku filozofii, która „apriori nie wyklucza ze swoich rozważań żadnych możliwych sposobów poznania” (s. 268). Dla Vorovki gnostykiem był człowiek, który znał „prawdziwą wiedzę”, „człowiek mający wgląd w istotę rzeczy, idealny filozof i polityk” (s. 268).

Przy okazji dwusetnej rocznicy narodzenia I. Kanta Vorovka wydał pracę *Kantova filosofie ve svých vztazích k vědám exaktním (Filozofia Kanta wobec nauk ścisłych)*, w której „z doskonałą znajomością współczesnej matematyki i fizyki analizuje filozofię Kanta, ukazuje, w czym widzi jej ważne i już mniej istotne punkty oraz stanowi linię graniczną, po której może przejść z Kantem do współczesności, a co pozostaje już tylko częścią nieaktualnej myśli historii filozofii” (s. 292).

Polemos (Polemiki), z podtytułem *Spory v české filosofii v letech 1919–1925 (Spory w czeskiej filozofii w latach 1919–1925)*, zawierają zbiór rozpraw Vorovki z okresu sporów. We wstępie sam Vorovka objaśnia, że powodem wydania

swoich czasopiśmienniczych polemik była rozprawa F. Krejčího *Kritische Blicke*, w której doszło do nowego ataku na grupę filozofów skupionych wokół „Ruchu Filozoficznego”.

Kiedy w roku 1925 T. G. Masaryk wydał swoją *Rewolucję światową*, Vorovka był jednym z pierwszych filozoficznych recenzentów tego dzieła. Swoją krytyczną analizę zawarł w dwóch studiach: *Několik myšlenek o Masarykově filosofii a jeho Světové revoluci* (*Niektóre myśli o filozofii Masaryka i jego Rewolucji światowej*) oraz *Česká mravní hegemonie a příští česká válka* (*Czeska moralna hegemonia i przyszła czeska walka*). Obie prace wydał w roku 1926 pod nazwą *Dvě studie o Masarykově filosofii* (*Dwie prace o filozofii Masaryka*).

W pracy *Americká filosofie* (*Amerykańska filozofia*) Vorovka wytyczył sobie cel: „opisać w książce przejrzysty obraz amerykańskiej filozofii od jej początku aż do chwili obecnej, a przy wyborze autorów i koncepcji starać się o bezstronność” (s. 338). Bodźcem do jej napisania była w tym przypadku wyprawa na Harvard, dokąd pojechał jako uczestnik VI Międzynarodowego Kongresu Filozoficznego. Sedno książki stanowi krytyczna analiza radykalnego pragmatycznego empiryzmu. Za godną uwagi stronę jego analizy Pavlincová uważa „przedstawienie rozwoju tego kierunku i biografie kluczowych osobowości” (s. 343), w czym przejawiała się głęboka znajomość amerykańskiej filozofii i relacji kulturowych.

W trzeciej części monografii Pavlincovej pt. *Dodatek* po fragmentach prac Vorovki znajdują się reakcje na jego dzieła, które drukowała ówczesna prasa i recenzje. W pełnym brzmieniu można znaleźć czeski przekład (1924) napisanej pierwotnie po niemiecku pracy Františka Krejčího² pt. *Kritické pohledy na současný stav filosofického myšlení v Čechách* (*Krytyczne spojrzenie na współczesny stan myśli filozoficznej w Czechach; Kritische Blicke auf den gegenwertigen Stand des philosophischen Denkens in Böhmen*, 1924). F. Krejčí nie szczędzi w niej uszczypliwych uwag pod adresem poglądów Vorovki. Tutaj dołączyła także Pavlincová *Posłowie* do książki *Americká filosofie* (*Filozofia amerykańska*) J. B. Kozáka, artykuł Jiřiny Popelovej *Deset let od smrti Karla Vorovky* (*Dziesięć lat po śmierci Karla Vorovki*), a na zakończenie tej części książki artykuł J. L. Fischera *Skeptický gnostik. In memoriam Karla Vorovky* (*Sceptyczny gnostyk. Ku pamięci Karla Vorovki*) z roku 1929.

Po bogatej korespondencji Karla Vorovki następuje spis wykładów i seminariów, w których brał udział. Dla lepszego i szybszego chronologicznego przeglądu życia i twórczości Karla Vorovki Pavlincová opracowała je „rok po roku”. Jest to miły dodatek do zawartości tak bogatej monografii, w której niektóre fakty czasami się powtarzają w różnych jej częściach. W porządku chronologicznym umiesz-

² Vorovka określał go jako filozofa niemilującego filozofię.

czono następnie *Bibliografię dzieł Karla Vorovki, Reakcje na twórczość Karla Vorovki, Literaturę dotyczącą Karla Vorovki* i literaturę dodatkową dotyczącą Karla Vorovki. Cała monografia jest uzupełniona bogatym materiałem faktograficznym, który wraz z tekstem czyni z książki Heleny Pavlincovej wyjątkowe dzieło z dziedziny biograficznej i historycznofilozoficznej literatury. Jest to praca, w której życie Vorovki i jego twórczość osadzone są w kontekście historycznym; w której aż roi się od postaci z dziejów czeskiej filozofii i dzięki kontaktom Vorovki także z dziejów polskiej, francuskiej, czy amerykańskiej filozofii. Z tego punktu widzenia książka Pavlincovej prezentuje czeską filozofię jako „trwałą część tradycyjnej europejskiej kontynentalnej myśli filozoficznej, zanurzonej w kontekście narodowym, kulturowym, historycznym i religijnym” (s. 337). Nie jest to pierwsza czeska monografia o życiu i twórczości czeskiego filozofa³, ale z pewnością jest to pierwsza tak kompleksowa praca. Jest ona cennym wkładem w historię czeskiej filozofii.

Mária Mičáňinová
Katedra filozofie a dejín filozofie
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

³ Istnieją już monografie poświęcone Fr. Krejčím, E. Rádlowi, Fr. Drtinowi, J. Patočkowi i innych.